

KRİTİK MİNERALLER ÇAĞINDA ORTA ASYA: C5+1
ZİRVESİ KARARLARI VE TÜRK DEVLETLERİ
TEŞKİLATI'NA YANSIMALARI - 16.12.2025

Berna SARICA

-

Blog No: 33
16.12.2025

Berna SARICA(*)

Dünya, her geçen gün hızla değişen ve dönüşen bir yapıya sahiptir. Bu dönüşümün temel itici gücünü ise teknoloji oluşturmaktadır. Teknolojik gelişmelerin sürdürülebilirliğinde en kritik unsur enerji kaynaklarıdır. Enerji, yalnızca ekonomik kalkınmanın değil, aynı zamanda devletlerin iç ve dış politika yönelimlerinin belirlenmesinde de stratejik bir unsur hâline gelmiştir. Enerji kaynaklarına sahip ülkeler uluslararası sistemde daha avantajlı ve güçlü bir konum elde ederken, bu kaynaklardan yoksun olan devletler ekonomik ve siyasi açıdan daha kırılgan bir yapı sergilemektedir. Bu nedenle tarih boyunca enerji üzerinde hâkimiyet kurma çabası, küresel çapta pek çok çatışmanın, savaşın ve güç mücadelesinin temel nedenlerinden biri olmuştur. Nitekim sömürgecilik faaliyetlerinin önemli bir bölümünün ardında da enerji kaynaklarına erişme ve bu kaynaklar üzerinde kontrol sağlama isteği bulunmaktadır. Enerji kaynaklarının tarihsel gelişimine bakıldığında, sanayi devriminin ilk dönemlerine kömür damgasını vurmuştur. Ancak teknolojiyle birlikte üretim ve tüketim biçimlerinin dönüşmesi, kömürün yerini giderek hidrokarbonların (petrol ve doğalgazların) almasına yol açmıştır. Petrolün stratejik öneminin artmasıyla, bu kaynaklar üzerinde hegemonya kurma mücadelesi de yoğunlaşmış; özellikle Batılı devletlerin Ortadoğu ve Afrika coğrafyalarında yürüttükleri müdahaleci politikalar çok sayıda savaşın, çatışmanın ve istikrarsızlığın başlıca sebeplerinden biri hâline gelmiştir. Günümüzde petrol rezervlerinin azalmasına ilişkin değerlendirmeler giderek önem kazanmakta olup, petrol aynı zamanda sürekliliği olmayan ve yenilenemeyen enerji kaynakları kategorisinde yer almaktadır. Bu durum, küresel enerji güvenliği tartışmalarını derinleştirmekte ve devletleri alternatif enerji kaynaklarına yönelmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda, teknolojik dönüşüm

çağında enerji jeopolitiğinin merkezine kritik metaller yerleşmiş; uluslararası literatürde bu metaller yeni petrol olarak nitelendirilmeye başlanmıştır.

Kritik metalleri kısaca ele aldığımızda ise günümüzün çeşitli enerji teknolojileri ve daha geniş ekonomi için olmazsa olmazdır.[1] Örneğin lityum, nikel, kobalt, manganez ve grafit, bataryaların verimli çalışmasında kritik rol oynamaktadır.[2] Nadir toprak elementleri ise rüzgar türbinleri ile elektrikli araç motorlarında kullanılan kalıcı mıknatısların üretimi için vazgeçilmezdir.[3] Ayrıca elektrik şebekeleri, tüm elektrik teknolojilerinin temelini oluşturan alüminyum ve bakıra yüksek miktarda gereksinim duyar.[4] Bu malzemelere yönelik talebin hızla artması, onların stratejik önemini yükseltmiş ve karar alıcıların güvenilir ve dayanıklı mineral tedarik zincirlerini sağlamayı öncelikli bir konu haline getirmesine yol açmıştır.

Kritik metaller ile nadir toprak elementlerinin küresel ölçekteki coğrafi dağılımı incelendiğinde, Çinin açık ara önde olduğu görülmektedir. ABD ise bu alanda Çine bağımlı kalmak istemediğinden, alternatif kaynak arayışında yönünü Orta Asya ülkelerine çevirmiştir[5]. Orta Asya devletlerinin sahip olduğu rezervlere bakıldığında, bölgenin son derece yüksek bir potansiyel barındırdığı ortaya çıkmaktadır. Özellikle Kazakistan, dünya uranyum üretiminin yaklaşık %40'ını karşılamakta ve ABDnin uranyum ithalatının yaklaşık dörtte birini sağlamaktadır[6]. Daha geniş bir çerçeveden değerlendirildiğinde, bölge hem kendi GSYİHsinin yarısından fazlasını hem de ABDnin bölgeyle gerçekleştirdiği ticaretin dörtte üçünü oluşturan kritik bir ekonomik ağırlığa sahiptir[7]. Kazakistanın devlet nükleer şirketi Kazatomprom, ABDnin nükleer enerji ve savunma sektörleri için halihazırda önemli bir tedarikçidir[8]. Ülke, uranyumun yanı sıra bakır, lityum, tungsten ve nadir toprak elementleri alanlarında da Amerikan ortaklarıyla iş birliği yürütmektedir[9]. ABD merkezli Cove Capital ile geliştirilen 1,1 milyar dolarlık proje, nadir toprak elementlerinin sadece hammadde olarak ihracını değil, ileri işleme aşamalarını da kapsayan bütüncül bir değer zincirinin oluşturulmasını amaçlamaktadır[10].

Tüm bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde, 1991de Orta Asya devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından bu yana büyük ölçüde güvenlik ekseninde şekillenen ABD -Orta Asya ilişkilerinin, 6 Kasım 2025 tarihli C5+1 toplantısıyla birlikte belirgin biçimde yeni bir ivme kazandığı söylenebilir. Bu değişimin arkasındaki temel belirleyici unsur ise nadir toprak elementleri ve genel olarak kritik metallerin jeostratejik öneminin artmasıdır. ABD açısından bölge ilk defa 11 Eylül saldırısından sonra görünür hale gelmiştir [11]. Daha sonrasında ise Rusya-Ukrayna Savaşından dolayı Rusyanın bölgedeki etkisi azalmaya başlayınca ABD bölgede C5+1 formatıyla etkinliğini arttırmaya başlamıştır.[12] 6 Kasım 2025 tarihli C5+1 toplantısı ele alındığında, ABDnin bölgede güvenliğin ötesine geçen bir etki alanı oluşturma ve Orta Asyayı küresel güç rekabetinin yeni bir satranç tahtasına dönüştürme arzusunun belirgin hâle geldiği görülmektedir. ABD, Çinin hâkimiyetinde bulunan nadir toprak elementleri ve diğer kritik minerallere erişimi güvence altına almak ile Rusyayı baypas eden ticaret koridorları inşa etmek amacıyla çeşitli anlaşmalar gerçekleştirmeyi hedeflemiştir[13]. Bunun yanı sıra ABD, bölgedeki etkisini derinleştirmek ve Rusya ile Çine karşı bir denge mekanizması oluşturmak amacıyla bölgesel bütünleşmeyi de stratejik olarak teşvik etmektedir[14]. Toplantıda ön plana çıkan en önemli madde ise kritik metaller ve nadir toprak elementleri oldu. Zirvede ABD

yönetimi, Orta Asyanın zengin maden rezervlerini özellikle tungsten, nadir toprak elementleri, uranyum ve bakır gibi stratejik mineralleri ABDnin tedarik zincirine entegre etme yönündeki isteğini açık bir biçimde vurguladı[15]. Bu çerçevede, ABD ile Kazakistan arasında kritik mineraller alanında iş birliği konusunda bir mutabakat zaptı imzalandı.[16] Ayrıca zirve vesilesiyle ABD ile Orta Asya ülkeleri arasında maden yatırımları, altyapı, ticaret ve sanayi iş birlikleri de dahil bir dizi somut ticari ve yatırım anlaşması açıklandı. Zirvede ABD tarafından, Orta Asyayla 25 milyar doları aşan ticari anlaşma ve yatırım paketleri duyuruldu.[17]

Bu yakınlaşma Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) açısından değerlendirildiğinde, C5+1 Zirvesinin hem bir uyarı niteliği taşıdığı hem de belirli fırsatlar barındırdığı söylenebilir. TDTnin bugüne kadarki bölgesel etkisine bakıldığında, örgütün ağırlıklı olarak kültürel bir eksen üzerinden hareket ettiği görülmektedir. Günümüzde ise TDT, ekonomik ve siyasi entegrasyonunu tam anlamıyla tamamlayamamış, hâlen kurumsal gelişim sürecinde olan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan Orta Asya devletlerinin dış politika geleneği, pragmatist ve çok vektörlü bir yaklaşım üzerine kuruludur. Bu ülkeler için kültürel değerler veya normatif politikalar öncelikli değildir; ticaret, enerji ve güvenlik gibi somut fayda sağlayan alanlar dış politikanın merkezinde yer almaktadır. Nitekim ABD de C5+1 Zirvesi kapsamında Orta Asya ülkelerinin karşısına tam da bu alanlarda ticaret ve tedarik zincirleri somut iş birliği teklifleriyle çıkmıştır.

Bu çerçevede, ABDnin C5+1 formatı üzerinden yürüttüğü yakınlaşma girişimleri, TDTnin bölgedeki etki kapasitesini sınırlama potansiyeli taşımakta; örgütün siyasi ve ekonomik entegrasyon sürecinin önünde yeni bir rekabet alanı oluşturmaktadır.

Bir diğer taraftan ise ABDnin bölgeye yönelik yatırımları ve altyapı projeleri, üye ülkeler arasında ortak ticaret ve yatırım ağlarının oluşmasına zemin hazırlayabilecek potansiyele sahiptir. Nitekim Kazakistan ve Özbekistanda kritik mineraller alanında yürütülen iş birlikleri, TDT bünyesinde benzer ortak projelerin geliştirilmesi için örnek teşkil edebilecek bir model niteliği taşımaktadır.

(*), Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi

Kaynakça

Anadolu Agency. Kazakhstan, US sign memorandum on cooperation in critical minerals. 6 November 2025. <https://www.aa.com.tr/en/americas/kazakhstan-us-sign-memorandum-on-cooperation-in-critical-minerals/3736944>.

Börzel, Tanja A., and Thomas Risse, eds. The Oxford Handbook of Comparative Regionalism. Oxford: Oxford University Press, 2016.

Frigerio, Alberto. C5+1 Summit: Whats at Stake for the US and Central Asia. The Diplomat.

2025. <https://thediplomat.com/2025/10/c51-summit-whats-at-stake-for-the-us-and-central-asia/>.

Gaur, Punit. Renewed Western Interest in Central Asia. *Social Evolution and History* 12, no. 2 (2023): 769–782. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7827403>.

Hancock, Kathleen J., and Alexander Libman. Eurasia. In *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism*, edited by Tanja A. Börzel and Thomas Risse, 215 [] Oxford: Oxford University Press, 2016.

International Energy Agency (IEA). Critical Minerals. IEA. Accessed 26 November 2025. <https://www.iea.org/topics/critical-minerals>.

Reuters. Trump to meet Central Asian presidents as US seeks counter China, Russia influence. 6 November 2025. <https://www.reuters.com/world/china/trump-meet-central-asian-presidents-us-seeks-counter-china-russia-influence-2025-11-06/>.

Şafak, Bekir Caner. ABDnin Orta Asya Stratejisi Bağlamında Vaşington C5+1 Zirvesi. *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, 18 Kasım 2025. <https://avim.org.tr/tr/Analiz/ABD-NIN-ORTA-ASYA-STRATEJISI-BAGLAMINDA-VASINGTON-C5-1-ZIRVESI>.

U.S. Department of Commerce. Commerce Celebrates \$25 Billion C5+1 Deal Zone. Press release, November 6, 2025. <https://www.trade.gov/press-release/commerce-celebrates-25-billion-c51-deal-zone>.

[1] Critical Minerals, IEA, E.T 26 Kasım 2025, IEA, <https://www.iea.org/topics/critical-minerals>.

[2] A.g.e

[3] A.g.e

[4] A.g.e

[5] Alberto [] C5+1 Summit: Whats at Stake for the US and Central Asia, *The Diplomat*, ET 26 Kasım 2025, <https://thediplomat.com/2025/10/c51-summit-whats-at-stake-for-the-us-and-central-asia/>.

[6] A.g.e

[7] A.g.e

[8] A.g.e

[9] A.g.e

[10] A.g.e

[11] Kathleen J. Hancock and Alexander Libman, Eurasia, The Oxford Handbook of Comparative Regionalism, ed. Tanja A. Börzel and Thomas Risse (Oxford: Oxford University Press, 2016), 215.

[12] Punit Gaur, Renewed Western Interest in Central Asia, Social Evolution and History 12, no. 2 (2023): 769, <https://doi.org/10.5281/zenodo.7827403>.

[13] Bekir Caner Şafak, ABDnin Orta Asya Stratejisi Bağlamında Vaşington C5+1 Zirvesi, Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), 18 Kasım 2025, <https://avim.org.tr/tr/Analiz/ABD-NIN-ORTA-ASYA-STRATEJISI-BAGLAMINDA-VASINGTON-C5-1-ZIRVESI>.

[14] A.g.e

[15] Reuters, Trump to meet Central Asian presidents as US seeks counter China, Russia influence, 6 Kasım 2025.

[16] Anadolu Agency, Kazakhstan, US sign memorandum on cooperation in critical minerals, 6 November 2025.

[17] U.S. Department of Commerce, Commerce Celebrates \$25 Billion C5+1 Deal Zone, press release, November 6, 2025.

Yazar hakkında :

Atıfta bulunmak için: SARICA, Berna. 2026. "KRİTİK MİNERALLER ÇAĞINDA ORTA ASYA: C5+1 ZİRVESİ KARARLARI VE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NA YANSIMALARI - 16.12.2025." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Blog No.2025 / 33. Aralık 16. Erişim Ocak 17, 2026. <https://avim.org.tr/public/Blog/KRITIK-MINERALLER-CAGINDA-ORTA-ASYA-C5-1-ZIRVESI-KARARLARI-VE-TURK-DEVLETLERİ-TESKILATI-NA-YANSIMALARI-16-12-2025>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

 @avimorgtr

 <https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır